

Професійно важливі якості операторів радіолокаційних станцій Повітряних Сил Збройних Сил України як основні детермінанти психологічної сумісності бойових обслуг

Debreniuk A.P. Professionally important qualities of the operators of radio-locating stations of the Ukrainian Air Force as main determinants of psychological compatibility of combat units / A.P. Debreniuk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 36. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 66–79.

A.P. Debreniuk. Professionally important qualities of the operators of radio-locating stations of the Ukrainian Air Force as main determinants of psychological compatibility of combat units. The present article deals with the results of the empirical investigation of professionally important qualities of the operators of radio-locating stations, which determine their psychological compatibility in the framework of combat units (dyad) when performing the duty assignments under special conditions. Moreover, the article shows main characteristics of psychologically compatible and incompatible combat units. There was determined a typical psychological profile of compatible combat units of military operators of radio-locating stations.

The military men with the same social statuses often set up psychological compatible small groups of operators, focused on the common issue. Psychologically compatible duty units of operators consist of emotionally stable and balanced military men. Operators with different aspirations of dominance and conformity are more successful while having interpersonal interaction. Dominant military men have better interaction with those who are looking for support and who act in obedience to an order.

In psychologically compatible combat units, operators are often characterized by responsibility and persistence in achieving goals, compliance with rules and regulations of combat duty as well as business orientation. Psychological compatibility arises between the operators aimed at external reality, or those who have highly developed imagination and creativity. Otherwise, relaxed unmotivated military men or persons with high motivation, intensity and frustration interact better.

Psychological compatible combat units often include the military men of different types of temperament, in particular: choleric and phlegmatic, choleric and melancholic, sanguine and phlegmatic, sanguine and melancholic.

Key words: professionally important qualities, operators of radio-locating stations, combat duty, psychological compatibility, factor analysis.

А.П. Дебреньюк. Професійно важливі якості операторів радіолокаційних станцій Повітряних Сил Збройних Сил України як основні детермінанти психологічної сумісності бойових обслуг. У статті наведено результати емпіричного дослідження професійно важливих якостей операторів РЛС, які обумовлюють їх психологічну сумісність у складі бойових обслуг (діад) при виконанні службових завдань в особливих умовах. Окрім того, наведено основні характеристики психологічно сумісних і несумісних бойових обслуг. Визначено типовий профіль психологічно сумісних обслуг військових операторів РЛС.

Психологічно сумісні малі групи операторів найчастіше утворюються з військовослужбовців, які мають приблизно однаковий соціальний статус у військовому колективі і характеризуються спрямованістю на справу. Психологічно сумісні обслуги операторів складаються з емоційно стабільних і врівноважених військовослужбовців. Міжособистісна взаємодія є успішнішою в операторів з різним прагненням домінантності та конформності. Домінантні військовослужбовці краще співіснують з тими, хто шукає підтримку і вміє підпорядковуватися.

У психологічно сумісних бойових обслугах оператори найчастіше характеризуються відповідальністю і наполегливістю у досягненні цілі, дотриманням норм і правил бойового чергування, діловою спрямованістю. Психологічна сумісність виникає між операторами, які спрямовані на зовнішню реальність, або ж такими, які мають розвинену уяву і високий творчий потенціал. В іншому випадку, краще взаємодіють або ж надміру розслаблені немотивовані військовослужбовці, або ж особи з високою мотивованістю, напруженістю і фрустрованістю.

Психологічно сумісні бойові обслуги найчастіше складаються з військовослужбовців різного типу темпераменту, зокрема, холерики з флегматиками, холерики з меланхоліками, сангвініки з флегматиками, сангвініки з меланхоліками.

Ключові слова: професійно важливі якості, оператори радіолокаційних станцій, бойове чергування, психологічна сумісність, факторний аналіз.

А.П. Дебреньюк. Профессионально важные качества операторов радиолокационных станций Воздушных Сил Вооруженных Сил Украины как основные детерминанты психологической совместимости боевых расчетов. В статье изложены результаты эмпирического исследования профессионально важных качеств операторов РЛС, обуславливающих их психологическую совместимость в составе боевых расчетов (диад) при выполнении служебных задач в особых условиях. Кроме

того, поданы основные характеристики психологически совместимых и несовместимых боевых расчётов. Определён типичный профиль психологически совместимых обслуг военных операторов РЛС.

Психологически совместимые малые группы операторов чаще всего образуются из военнослужащих, которые имеют приблизительно одинаковый социальный статус в военном коллективе и характеризуются направленностью на дело. Психологически совместимые обслуги операторов состоят из эмоционально стабильных и уравновешенных военнослужащих. Межличностные взаимодействия являются более успешными у операторов с разным стремлением доминантности и конформности. Доминантные военнослужащие лучше сосуществуют с теми, кто ищет поддержку и умеет подчиняться.

В психологически совместимых боевых обслугах операторы чаще всего характеризуются ответственностью и настойчивостью в достижении цели, соблюдением норм и правил боевого дежурства, деловой направленностью. Психологическая совместимость возникает между операторами, которые направлены на внешнюю реальность, или же такими, которые имеют развитое воображение и высокий творческий потенциал. В ином случае, лучше взаимодействуют или же излишне расслабленные немотивированные военнослужащие, или же лица с высокой мотивацией, напряженностью и фрустрацией.

Психологически совместимые боевые обслуги чаще всего складываются из военнослужащих разного типа темперамента, в частности, холерики с флегматиками, холерики с меланхоликами, сангвиники с флегматиками, сангвиники с меланхоликами.

Ключевые слова: профессионально важные качества, операторы радиолокационных станций, боевое дежурство, психологическая совместимость, факторный анализ.

Постановка проблеми. Виникнення, розвиток та функціонування тої чи іншої групи обумовлюються суспільною необхідністю. Разом з тим, суспільний розвиток є неможливим без існування групи, або ж ефективної групової діяльності. Саме тому феномен групи як соціально-психологічної спільності індивідів є широко вивченим явищем в психології. Не дивлячись на те, що в психологічній літературі наявна велика кількість досліджень групової діяльності, такий феномен її реальності як психологічна сумісність є маловивченим. Враховуючи те, що в більшості випадків групова діяльність індивідів, певною мірою є регламентованою та обмеженою певними нормами, психологічна сумісність чи не єдиний феномен, на якому базуються сприятливі міжособистісні взаємостосунки в групі і вплив даних умовностей є незначним. На практиці часто виникають ситуації, коли реструктуризація групи (підміна членів групи), зміна завдань

чи відмова від їх виконання є неможливою. В такому випадку оптимізація психологічної сумісності між індивідами дозволяє ефективно вирішити подібні труднощі.

Дуже актуальною є дана проблема в процесі комплектування бойових груп, змін та обслуг військових операторів, які несуть бойове чергування. Обмежена кількість військових фахівців, складні та напружені умови бойового чергування змушують враховувати не тільки індивідуально-психологічні явища окремого військовослужбовця, але й можливі результати їх спільної діяльності, які обумовлюються процесом міжособистісної взаємодії. Ми вважаємо, що визначення професійно важливих якостей військових операторів, а також їх врахування дозволить ефективно вирішувати проблему комплектування бойових змін, обслуг та груп.

Аналіз останніх досліджень. У сучасних умовах спостерігається зростання ролі соціально-психологічних феноменів у функціонуванні малих груп, особливо первинних учбових і трудових колективів, що обумовлює збільшення числа досліджень міжособистісних взаємовідносин і феномену психологічної сумісності групи зокрема. Даний напрямок досліджень є класичним в соціальній психології. Слід згадати праці М.М. Обозова [9], А.М. Обозової [10], Р.Л. Кричевського [5], а також інших [2, 4, 7, 8]. Так, А.Л. Журавльов сумісність визначає як провідну властивість колективного суб'єкта [3], Ю.Л. Трофімов як специфічний ефект взаємодії людей, який означає максимальне суб'єктивне задоволення партнерів один одним за певних енергетичних витрат і значної взаємної ідентифікації [12].

Зростає кількість наукових досліджень психологічної сумісності в різних сферах активності особистості. Так, В.М. Вавілов зосередив свою увагу на вивченні даного феномену в спеціалістів екстремального профілю [1], В.А. Олефір – у спортивних групах і командах [11], С.В. Круткін – у первинних військових підрозділах [6] тощо.

Тож слід сказати, що психологічна сумісність являється властивістю членів групи здійснювати спільну діяльність на основі оптимальної взаємодії та задоволеності, яка забезпечує їм можливість успішної та ефективної взаємодії.

Мета статті: визначити професійно важливі якості операторів РЛС Повітряних Сил Збройних Сил України, які обумовлюють психологічну сумісність бойових розрахунків на бойовому чергуванні.

Виклад основного матеріалу. Створення сучасних високоавтоматизованих і надійних військово-технічних систем, найважливішою ланкою яких являються спеціалісти-оператори, а також потреба підвищення боєздатності, зумовили появу принципово нового виду військової праці – бойового чергування військовослужбовців. Бойове чергування є реальним проявом постійної бойової готовності збройних сил держави.

Психологічне та інженерно-психологічне забезпечення бойового чергування – сукупність заходів, які спрямовані на підтримку необхідних якостей і функціонального стану операторів при збереженні їх здоров'я та високої працездатності протягом визначеного часу.

З точки зору військової інженерної психології бойове чергування є своєрідним видом військової діяльності, який вимагає від військового оператора відповідного рівня знань, тренуваності, психологічної стійкості, витривалості і працездатності. У таких умовах особливої ваги набуває праця кожного оператора і, в більшій мірі, робота малих груп (бойових змін, обслуг), якість спільної праці яких залежить від психологічної сумісності військовослужбовців.

Наше завдання полягало в емпіричному дослідженні тих професійно важливих якостей військових операторів РЛС, які здійснюють найбільш значущий вплив на формування психологічної сумісності обслуг на бойовому чергуванні. Вибір методів дослідження був зумовлений об'єктивною необхідністю охоплення значної кількості індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців. Ця обставина вимагала використання таких психодіагностичних методик: модифікований Л.М. Собчик варіант інтерперсональної діагностики Т. Лірі «Метод діагностики міжособистісних взаємин» (адаптований); опитувальник Б. Басса, за допомогою якого визначається спрямованість особистості; тест К. Сигнора, спрямований на обчислення індекса групової згуртованості; методика дослідження психофізіологічних властивостей особи – тест Я. Стреляу; методика визначення типу особистості Г. Айзенка; багатофакторний опитувальник 16-PF Р Кеттела; соціометрія.

Упродовж року 50 операторських обслуг (діад) забезпечували 61 виліт літаків по виконанню типових завдань бойового чергування. Бойові обслуги операторів були поділені на дві вибірки по 25 обслуг. Рівень психологічної сумісності кожної з них визначався за двома найбільш значущими показниками (виходячи

з результатів нашого попереднього теоретичного та емпіричного дослідження даної проблематики):

- емоційні оцінки спільної діяльності військовослужбовців на бойовому чергуванні за 9-тибальною шкалою (до уваги бралися результати опитування операторів РЛС за таким критерієм психологічної сумісності як рівень співпереживання і співчуття);
- практичні показники кожної бойової обслуги по виконанню поставлених завдань (до уваги бралися оцінки керівників польотів за льотні зміни за 5-тибальною шкалою).

У результаті кожен малу групу військових операторів було визначено як обслугу з високим чи низьким рівнем психологічної сумісності. Отже, було виокремлено 26 психологічно сумісних обслуг і 24 психологічно несумісних (рис. 1).

Виходячи з отриманих результатів (і визначення професійно важливих якостей, і поділ бойових обслуг за рівнем сумісності), ми поставили собі за мету за допомогою факторного та дискримінантного аналізу, t-критерію виявити із всього переліку особистісних характеристик військового оператора найбільш інформативні і проаналізувати, як вони співставляються в операторів психологічно сумісних і несумісних обслуг.

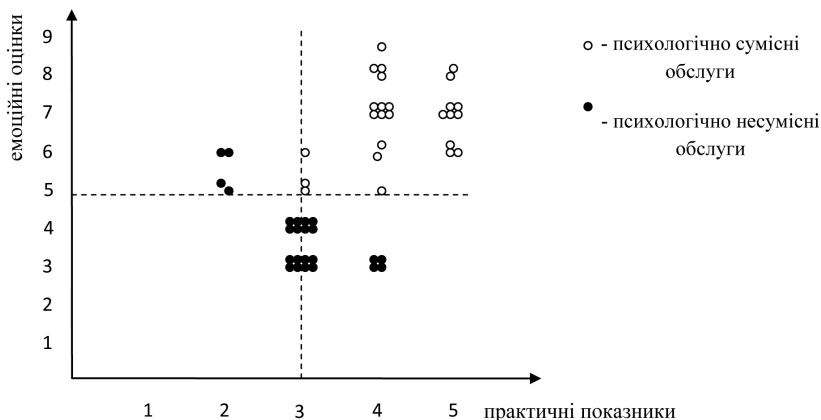

Рис. 1. Розподіл обслуг першої і другої вибірки за рівнем сумісності

Для визначення детермінант психологічної сумісності військовослужбовців у бойових обслугах був проведений факторний аналіз їх особистісних характеристик. Результати дослідження наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Факторний аналіз

Первинні фактори	Вторинні фактори	Вага фактора	Процент дисперсії
Емоційна нестійкість – емоційна стійкість (С)	Адаптивність-тривожність	3,547	21,344
Впевненість у собі – тривожність (О)			
Низький самоконтроль – високий самоконтроль (Q3)			
Розслабленість – напруженість (Q4)			
Підпорядкованість – домінантність (Е)	Лідерство-підпорядкованість	2,645	14,531
Конформізм – нонконформізм (Q2)			
Низька нормативність – висока нормативність поведінки (G)	Соціальна спрямованість	1,823	10,648
Практичність – розвинена уява (М)			
Прямолінійність – дипломатичність (N)			

Дискримінантний аналіз було проведено на 50 малих групах військових операторів. Результати статистичного дослідження дозволили визначити ті індивідуально-психологічні якості особистості оператора, за якими відрізняються психологічно сумісні бойові обслуги від несумісних. Результати подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Дискримінантний аналіз

Критерій рівності середніх групових значень			
Індивідуально-психологічні якості	Лямбда Уїлкса	F-критерій	Значущість
Емоційна нестійкість – емоційна стійкість (ф. С)	0,449	18,239	0,01
Статус (за соціометрією)	0,457	19,448	0,01
Підпорядкованість – домінантність (ф. Е)	0,469	16,384	0,01
Спрямованість (за результатами теста Б. Басса)	0,496	13,968	0,01
Впевненість у собі – тривожність (ф. О)	0,512	12,580	0,01
Конформізм – нонконформізм (ф. Q2)	0,572	7,969	0,01
Прямолінійність – дипломатичність (ф. N)	0,506	5,659	0,02
Розслабленість – напруженість (ф. Q4)	0,511	5,302	0,02

Низький самоконтроль – високий самоконтроль (ф Q3)	0,520	10,345	0,03
Низька нормативність – висока нормативність поведінки (ф. G)	0,538	3,588	0,03
Практичність – розвинена уява (ф. M)	0,558	6,423	0,05
Тип темпераменту (за тестом Г. Айзенка)	0,593	6,513	0,05

Дискримінантний аналіз показав значущу на рівні $p=0,01$ відмінність між психологічно сумісними і несумісними обслуговуваннями за такими індивідуально-психологічними якостями, як «емоційна нестійкість – емоційна стійкість», «підпорядкованість – домінантність», «впевненість у собі – тривожність», «конформізм – нонконформізм», а також за спрямованістю та соціальним статусом військовослужбовця. Менш значущу відмінність на рівні $p=0,05$ виявлено за такими властивостями операторів: «прямолинійність – дипломатичність», «розслабленість – напруженість», «низький самоконтроль – високий самоконтроль», «низька – висока нормативність поведінки», «практичність – розвинена уява», тип темпераменту.

Для визначення направленості впливу вищезазначених особистісних характеристик на психологічну сумісність операторів були обчислені середні значення різниці по кожному із факторів (як первинних так і вторинних) у військовослужбовців сумісних і несумісних обслуг. Значущість відмінностей між середніми значеннями визначена за допомогою t -критерія. Результати наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Аналіз значущості відмінностей між психологічно сумісними і несумісними обслуговуваннями

Індивідуально-психологічні якості	Групи	Кількість	Середнє значення	Стандартне відхилення	Значущість
Емоційна нестійкість – емоційна стійкість (С)	сумісні	26	8,67	1,106	0,01
	несумісні	24	7,23	2,223	
Підпорядкованість – домінантність (Е)	сумісні	26	7,20	2,868	0,01
	несумісні	24	6,57	1,144	
Впевненість у собі – тривожність (О)	сумісні	26	4,70	1,203	0,01
	несумісні	24	6,53	2,417	
Конформізм – нонконформізм (Q2)	сумісні	26	5,33	2,823	0,01
	несумісні	24	5,47	1,189	
Прямолинійність – дипломатичність (N)	сумісні	26	7,73	1,167	0,02
	несумісні	24	5,13	2,376	

Розслабленість – напруженість (Q4)	сумісні	26	7,90	1,410	0,02
	несумісні	24	6,63	2,057	
Низький самоконтроль – високий самоконтроль (Q3)	сумісні	26	7,23	1,260	0,03
	несумісні	24	5,07	2,050	
Низька нормативність – висока нормативність поведінки (G)	сумісні	26	8,40	1,961	0,03
	несумісні	24	6,13	2,372	
Практичність – розвинена уява (M)	сумісні	26	4,40	1,089	0,05
	несумісні	24	5,87	1,925	

Характеристика психологічно сумісних бойових обслуг

При співставленні психологічно сумісних бойових обслуг зі всією вибіркою встановлено, що стандартне відхилення значень по факторам E і Q2 у загальній вибірці характеризується значущими відмінностями від середньої різниці даних показників у представників сумісних груп (на рівні $p=0,01$). За принципом взаємного доповнення.

У свою чергу, за факторами C, O, а також за спрямованістю і соціальним статусом встановлена така ж значуща (на рівні $p=0,01$) однорідність у військовослужбовців сумісних бойових обслуг.

Отримані результати вказують на те, що психологічно сумісні малі групи операторів найчастіше утворюються з військовослужбовців, які мають приблизно однаковий соціальний статус у військовому колективі і характеризуються спрямованістю на справу (табл. 2).

Встановлено також, що психологічно сумісні обслуги операторів складаються з емоційно стабільних і врівноважених військовослужбовців. Слід відзначити, що найчастіше оператори з високою тривожністю (високі значення за показниками факторів C та O) погано вживаються в бойових обслугах, особливо, коли там є емоційно стабільні оператори (табл. 3). У свою чергу, емоційно стабільні військовослужбовці більш успішні при налагодженні міжособистісних стосунків на бойовому чергуванні.

Результати аналізу за факторами E і Q2 вказали на те, що психологічно сумісні бойові обслуги найчастіше формуються з військовослужбовців різного рівня експансивності. Іншими словами, міжособистісна взаємодія є успішнішою в операторів з різним прагненням домінантності та конформності. Домінантні військовослужбовці краще співіснують з тими, хто шукає підтримку і вміє підпорядковуватись. Одні з них таким чином реа-

лізують свої лідерські прагнення, інші – добре почувають себе в ролі підлеглих.

Менш значущою (на рівні $p=0,05$) виявилась однорідність психологічно сумісних бойових обслуг за факторами G, M, N, Q3, Q4.

У психологічно сумісних бойових обслугах оператори найчастіше характеризуються відповідальністю і наполегливістю у досягненні цілі, дотриманням норм і правил бойового чергування, діловою спрямованістю (фактор G). Недисципліновані та незацікавлені у виконанні існуючих вимог військовослужбовці (фактор Q3) не користуються авторитетом і повагою у товаришів по службі. У той час, як цілеспрямовані та врівноважені особи, оператори з високим рівнем самоконтролю краще взаємодіють між собою на бойовому чергуванні.

Аналогічною є ситуація стосовно фактора N. У психологічно сумісних обслугах оператори характеризуються схожим вмінням тримати себе при взаємодії. Вміння коректно поводити себе, здатність до толерантності, проникливість зближує з товаришами по службі.

У психологічно сумісних обслугах виявлена також подібність операторів за факторами M і Q4. Позитивні взаємовідносини виникають у військовослужбовців з однаковими високими чи низькими значеннями за даними показниками. Іншими словами, психологічна сумісність виникає між операторами, які спрямовані на зовнішню реальність, або ж такими, які мають розвинену уяву і високий творчий потенціал (фактор M). В іншому випадку, краще взаємодіють або ж надміру розслаблені немотивовані військовослужбовці, або ж особи з високою мотивацією, напруженістю і фрустрованістю.

Що стосується особливостей темпераменту (табл. 2), виявлено значущі (на рівні $p=0,05$) відмінності від середньої різниці даних показників у представників сумісних груп (за принципом взаємного доповнення). Психологічно сумісні бойові обслуги найчастіше складаються з військовослужбовців різного типу темпераменту, зокрема, холерики з флегматиками, холерики з меланхоліками, сангвініки з флегматиками, сангвініки з меланхоліками.

Характеристика психологічно несумісних бойових обслуг

Отримані результати вказують на те, що найчастіше бойові обслуги операторів виявляються несумісними у тому випадку, коли до їх складу входять військовослужбовці з різним рівнем тривожності й однаковим соціальним статусом (значущість на рівні $p=0,01$ для факторів C і O, E і Q2).

Значущими для створення несумісних обслуг на рівні $p=0,05$ є гетерогенність по факторам G «низька нормативність – висока нормативність поведінки», M «практичність – розвинена увага», N «прямолинійність – дипломатичність», Q3 «низький самоконтроль – високий самоконтроль», Q4 «розслабленість – напруженість».

Дослідження також показали, що найчастіше психологічно несумісні бойові обслуги сформовані з військовослужбовців, яким притаманні однакові темпераментальні особливості. Встановлено також, що при взаємодії на бойовому чергуванні труднощі відчувають ті військовослужбовці, бойові обслуги яких складаються з флегматиків і меланхоліків, а також сангвініків і холериків.

Для визначення типового профілю психологічно сумісної і несумісної бойової обслуги нами були співставлені рівні сумісності малих груп операторів зі стандартним відхиленням по вторинним факторам «Адаптивність-тривожність» і «Лідерство-підлеглисть» (рис. 2).

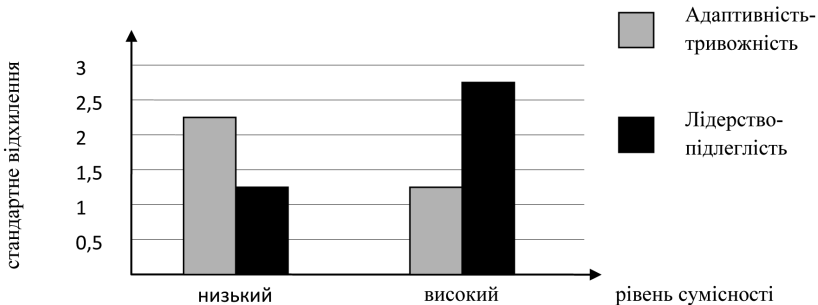

Рис. 2. Співвідношення особистісних рис військових операторів РЛС з різним рівнем психологічної сумісності

Значущість відмінностей по досліджуваним факторам між групами операторів з різним рівнем психологічної сумісності була розрахована за допомогою кореляційного аналізу і становила $p<0,01$ для фактора «Адаптивність-тривожність» і $p<0,05$ для фактора «Лідерство-підлеглисть».

Дослідження професійно важливих якостей операторів РЛС Повітряних Сил Збройних Сил України дозволило з упевненістю говорити про те, що основними детермінантами психологічної сумісності бойових обслуг виступає схожість операторів за особистісними факторами адаптивності-тривожності і

їх відмінність за лідерством-підлеглістю. Найбільш значущою виявилась, з одного боку, схожість операторів за емоційною стабільністю, рівноваженістю, впевненістю у собі, високою нормативністю поведінки і спрямованістю на справу, з іншого – відмінність за соціальним статусом, рівнем конформності, домінантності та темпераментальними особливостями. У свою чергу, в бойових обслугах, де військовослужбовці володіють різними значеннями фактора адаптивність-тривожність і подібними значеннями лідерства-підлеглості, рівень психологічної сумісності низький.

Висновок. Результати проведеного дослідження дозволили підтвердити припущення про те, що для оптимізації процесу комплектування бойових обслуг необхідно враховувати особистісні характеристики, які визначають психологічну сумісність військовослужбовців. Саме у результаті їх виявлення та подальшого факторного аналізу визначено основні фактори психологічної сумісності малих груп військових операторів РЛС.

Список використаних джерел

1. Вавилов В.М. Оценка и прогноз психологической совместности специалистов экстремального профиля: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 05.26.02 / В.М. Вавилов. – СПб., 2001. – 30 с.
2. Донцов А.И. Психологическое единство коллектива / А.И. Донцов. – М. : Знание, 1982. – 63 с.
3. Журавлев А.Л. Психология совместной деятельности / А.Л. Журавлев. – М. : Изд. «Институт психологии РАН», 2005. – 640 с.
4. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности) / Я.Л. Коломинский. – Минск : изд. БГУ им. Ленина, 1976. – 350 с.
5. Кричевский Р.Л. Проблема межличностной совместности в зарубежной социальной психологии / Р.Л. Кричевский // Вопросы психологии. – 1979. – №5. – С. 34–47.
6. Круткин С.В. Психологическая совместность как фактор оптимизации комплектования первичных воинских подразделений: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 / С.В. Круткин. – М., 2005. – 35 с.
7. Матюхина О.И. Перцептивная значимость невербальных характеристик человека в малых группах с разным уровнем совместности: автореф. дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.05 / О.И. Матюхина. – М., 2003. – 34 с.

8. Немчина В.И. Социокommунікативная совместимость: автореф. дис. ... канд. социолог. наук: 09.00.11 / В.И. Немчина. – Ростов-на-Дону, 1997. – 32 с.
9. Обозов Н.Н. Межличностные отношения / Н.Н. Обозов. – Л. : Изд. ЛГУ, 1979. – 151 с.
10. Обозов Н.Н. Три подхода к изучению психологической совместимости / Н.Н. Обозов, А.Н. Обозова // Вопросы психологии. – 1981. – №6. – С. 98–101.
11. Олєфір В.А. Психологическая совместимость в спортивных группах и командах: дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07 / Валерий Александрович Олєфір; Санкт-Петербургская академия физической культуры им. П.Ф. Лесгафта. – СПб., 1994. – 158 с.
12. Трофімов Ю.Л. Інженерна психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов. – К. : Либідь, 2002. – 264 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Vavilov V.M. Otsenka i prognoz psihologicheskoy sovместимости spetsialistov ekstremalnogo profilya: avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk: 05.26.02 / V.M. Vavilov. – SPb., 2001. – 30 s.
2. Dontsov A.I. Psihologicheskoe edinstvo kollektiva / A.I. Dontsov. – M. : Znanie, 1982. – 63 s.
3. Zhuravlev A.L. Psihologiya sovместной deyatel'nosti / A.L. Zhuravlev. – M.: Izd. «Institut psihologii RAN», 2005. – 640 s.
4. Kolominskiy Ya.L. Psihologiya vzaimootnosheniy v mal'nykh gruppah (obshchie i vozrastnyie osobennosti) / Ya.L. Kolominskiy. – Minsk: izd. BGU im. Lenina, 1976. – 350 s.
5. Krichevskiy R.L. Problema mezhlіchnostnoy sovместимости v zarubezhnoy sotsialnoy psihologii / R.L. Krichevskiy // Voprosy psihologii. – 1979. – #5. – S. 34–47.
6. Krutkin C.V. Psihologicheskaya sovместимost kak faktor optimizatsii komplektovaniya pervichnykh voynskikh podrazdeleniy: avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk: 19.00.05 / C.V. Krutkin. – M., 2005. – 35 s.
7. Matyuhina O.I. Pertseptivnaya znachimost neverbalnykh harakteristik cheloveka v mal'nykh gruppah s raznyim urovnem sovместимости: avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk: 19.00.05 / O.I. Matyuhina. – M., 2003. – 34 s.
8. Nemchina V.I. Sotsiokommunikativnaya sovместимost: avtoref. dis. ... kand. sotsiolog. nauk: 09.00.11 / V.I. Nemchina. – Rostov-na-Donu, 1997. – 32 s.

9. Obozov N.N. Mezhlchnostnyie otnosheniya / N.N. Obozov. – L. : Izd. LGU, 1979. – 151 s.
10. Obozov N.N. Tri podhoda k izucheniyu psihologicheskoy sovmestimosti / N.N. Obozov, A.N. Obozova // Voprosyi psihologii. – 1981. – №6. – S. 98–101.
11. Olefir V.A. Psihologicheskaya sovmestimost v sovmestimost v sportivnyih gruppah i komandah: dis. ... kand. psiholog. nauk: 19.00.07 / Valeriy Aleksandrovich Olefir; Sankt-Peterburgskaya akademiya fizicheskoy kulturyi im. P.F. Les-gafta. – SPb., 1994. – 158 s.
12. Trofimov Yu.L. Inzhenerna psihologiya: Pidruchnik / Yu.L. Trofimov. – K. : LibId, 2002. – 264 s.

Received January 20, 2016

Revised February 22, 2016

Accepted March 23, 2017

УДК 159.923

В.В. Журавльова

zhuravlyova.victoria@gmail.com

Фактори розвитку особистості керівника

Zhuravliova V.V. Development factors of a manager's personality / V.V. Zhuravliova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 36. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2017. – P. 79–93.

V.V. Zhuravliova. Development factors of a manager's personality. The article outlines the directions of analysis of development determinants of a manager's personality. The features of management, which the most definitely affect professional and personal development (phenomenon of power, role diversity requirements, risk of occupational stresses, occupational strain) are highlighted. It is shown that professional development includes not only the growth and improvement of a personality, but separate elements of recourse, the overcome of which is possible only if a person has the necessary internal resources. A special attention is paid to the processes of professional and managerial self-determination, formation of self-concept, transformation of value-semantic sphere in the specific conditions of management. A human capacity to serve not only the subject of management, but the whole professional life is emphasized. Acmeological approach considers the phenomenology of management of professionalism, laws and mechanisms of development of a manager at the «acme» level.